

**Віталій Валерійович ПИСЬМЕННИЙ**

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів  
Тернопільського національного економічного університету,  
46004, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11, Україна, тел. 47-50-50,  
e-mail: v.pysmennyi@tneu.edu.ua

**МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОПОДАТКУВАННЯ  
У ХРИСТИЯНСЬКОМУ ВІРОВАННІ**

*Анотація*

*Розглянуто біблійні оповіді стосовно реалізації домінанти загальності оподаткування, наповненої змістом громадянської свідомості, дисципліни і покорі безповоротно відчужувати частину доходів або майна на користь держави. Охарактеризовано морально-етичні чинники використання незаконних прийомів зменшення розмірів податкових зобов'язань, що відображають суперечливі імперативи антифіскальної поведінки населення. Обґрунтовано необхідність розроблення стратегічних засад податкової політики держави, що базуються на духовних і моральних цінностях, закладених у Біблії.*

***Ключові слова:** біблійне вчення; чесноти сумління та обов'язку; принцип загальності оподаткування; антифіскальна поведінка населення; податкова злочинність; відповідальність за несплату податків.*

**Виталий Валериевич ПИСЬМЕННЫЙ**

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансов  
Тернопольского национального экономического университета,  
46004, г. Тернополь, ул. Львовская, 11, Украина, тел. 47-50-50,  
e-mail: v.pysmennyi@tneu.edu.ua

**МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ В  
ХРИСТИАНСКОМ ВЕРОУЧЕНИИ**

*Аннотация*

*Рассмотрены библейские предания о реализации доминанты всеобщности налогообложения, наполненной содержанием гражданского сознания, дисциплины и подчинения безвозвратно отчуждать часть доходов или имущества в пользу государства. Охарактеризованы морально-этические факторы использования незаконных приемов уменьшения размеров налоговых обязательств, отражающие противоречивые императивы антифискального поведения населения. Обоснована необходимость разработки стратегических основ налоговой политики государства, сформированных на духовных и нравственных ценностях, заложенных в Библии.*

***Ключевые слова:** библейское учение; достоинства совести и долга; принцип всеобщности налогообложения; антифискальное поведение населения; налоговые преступления; ответственность за неуплату налогов.*

**Vitalii PYSMENNYI**

Ph.D., Docent, Associate Professor of Department Finance  
of Ternopil National Economic University,  
46004, Ternopil, st. Lvivska, 11, Ukraine, phone 47-50-50,  
e-mail: v.pysmennyi@tneu.edu.ua

**MORAL AND ETHICAL ASPECTS OF TAXATION  
IN CHRISTIAN FAITH**

*Abstract*

*The headline of the article is «The moral and ethical aspects of taxation in Christian faith».*

*The purpose of this paper is to give identification through the biblical doctrine the synergetic link between the virtues of conscience and duty that regulates the behavior and actions of taxpayers.*

---

*The research methodology. In this article the author used general and special methods of scientific research: abstraction, deduction, idealization, analogy, system analysis, synthesis, historical and logical.*

*The scientific results. The biblical narratives about realization of the principle of universality of taxation, filled with content civic consciousness, discipline and obedience of irrevocably give a part of the property to the state, are considered. Deep understanding of the Bible made possible to see the new economic essence of the tax and to determine its role in supporting of public affairs. The moral and ethical factors of using illegal ways of reducing of taxes, reflecting the contradictory imperatives of non fiscal behavior of population, are characterized. The influence of the church on formation of public consciousness, despite formal delimitation of the state from religious organizations, is established. The author focused on necessity of development in every person high moral characters of timely and fully pays taxes. The strategic principles of tax policy, based on spiritual and moral values, are defined.*

*The scientific novelty. In the context of biblical doctrine the author found the problematic aspects of taxes and tax evasion.*

*The practical significance. The results of the scientific research could be used by state fiscal service for organize tax relations, based on ethical principles, developed in Christianity.*

**Key words:** *biblical doctrine; virtues of conscience and duty; principle of universality of taxation; non fiscal behavior of population; tax crimes; responsibility of tax evasion.*

**JEL classification:** *H 200, H 210, H 220, H 260.*

**Постановка проблеми.** Із зародженням перших державних утворень податки стали постійними супутниками їх функціонування, забезпечуючи обороноздатність територій, утримання державного апарату, розвиток соціально-економічних процесів тощо. Автентичне ж походження самої ідеї справляння податків тісно пов'язане із крадіжкою, примушенням і даруванням, яка згодом еволюціонувала в прямий обов'язок громадян перед державою. Ними й досі позначають обов'язкові платежі, впроваджені вищими органами влади, які населення сплачує до бюджету.

Обов'язковість сплати податків – ключова аксіома відносин у сфері оподаткування. Причому вона зародилася не в абсолютному вакуумі знань, а протягом тисячоліть розвивалася в уявленнях про сутність податкових платежів. Чи не найпершою книгою, де неодноразово згадувався обов'язок кожного громадянина вчасно й у повному обсязі сплачувати податки, була головна пам'ятка християнського віровчення – Біблія. Її Старий і Новий Завіти за своїм глибоким змістом дають відповіді на численні питання, які турбують людство, відтворюють духовні цінності та життєвий досвід.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Інтерпретацію оподаткування в категоріях етики і моралі розвивали корифеї західної фінансової думки Р. Вагнер [1], А. Едершейм [2], Т. Еліот [3], Е. Кіршлер [4], Р. Сіріко [5], Б. Торглер [6] та інші. Серед вітчизняних учених-економістів їхню лінію продовжували вести В. Андрущенко [7], Ю. Іванов [8], М. Карлін [9], А. Крисоватий [10], С. Юрій [10] й інші. Проте брак досліджень теологічного характеру, що розкривають тему справляння податків з позиції християнської догматики, потребують по новому подивитися на домінанту загальності оподаткування.

**Постановка завдання.** Виходячи із цього метою статті є виявлення через призму біблійного вчення синергетичного зв'язку між чеснотами сумління й обов'язку, що регламентують поведінку та дії платників податків.

**Виклад основного матеріалу.** Стосовно загальності оподаткування, з настановою Ісуса Христа можна ознайомитися у Євангелії від святого Матвія. «Як прийшли ж вони в Капернаум, до Петра підійшли збирачі дидрахм на храм, та й сказали: Чи не заплатить ваш учитель дидрахми? ...промовив Ісус: ...підиди над море, та вудку закинь, і яку першу рибу ізловиш, візьми, і рота відкрий їй, і знайдеш статира; візьми ти його, і віддай їм за Мене й за себе...» [11, с. 911]. Цією ілюстрацією він переконував про зобов'язання кожного віддавати частину статків на суспільні потреби.

Податкові платежі, будучи основним джерелом доходів державної казни, забезпечують існування держави на політичній карті світу. Ухилення від оподаткування в частині скорочення доходів, майна або інших об'єктів оподаткування, неподання документів, необхідних для обчислення податкових зобов'язань, подання фіктивних даних, незаконне отримання

податкових пільг та інших преференцій, здійснення інших дій є не просто податковими злочинами й ведуть до несприятливих наслідків, а з позиції християнської догматики вважаються добровільним гріхом.

Таблиця 1

**Питання загальності оподаткування в Біблії\***

Євангелія від святого Матвія	Євангелія від святого Марка	Послання святого Апостола Павла до Римлян
Як прийшли ж вони в Капернаум, до Петра підійшли збирачі дидрахм на храм, та й сказали: Чи не заплатите ваш учитель дидрахми? ...промовив Ісус: ...піді над море, та вудку закинь, і яку першу рибу ізловиш, візьми, і рота відкрий їй, і знайдеш статира; візьми ти його, і віддай їм за Мене й за себе... (Єв. від св. Матвія 17:24–17:27)	А Ісус сказав їм: Чого ви Мене випробовуєте? Принесіть Мені гріш податковий, щоб бачити. І принесли вони. А Він каже до них: Чий це образ і напис? Ті ж Йому відказали: Кесарів. Ісус тоді каже в відповідь їм: Віддайте кесареве кесареві, а Богові Боже! (Єв. від св. Марка 12:15–12:17)	Тому треба коритися (владі – авт.) не тільки ради страху кари, але й ради сумління. Через це ви й податки даєте, бо вони служителі Божі, саме тим завжди зайняті. Тож віддайте належне усім: кому податок податок, кому мито мито, кому страх страх, кому честь честь (Посл. св. Ап. Павла 13:5–13:7)

\* Примітка. Побудовано на основі [11, с. 911, 942, 1058].

В Євангелії від святого Марка є інші біблійні оповіді про обов'язковий характер оподаткування, що дивують своєю образністю та філософським підтекстом. Упродовж свого життя Ісус Христос давав відповіді на численні запитання, одними з яких було: чи годиться давати податок для кесаря? «А Ісус сказав їм: Чого ви Мене випробовуєте? Принесіть Мені гріш податковий, щоб бачити. І принесли вони. А Він каже до них: Чий це образ і напис? Ті ж Йому відказали: Кесарів. Ісус тоді каже в відповідь їм: Віддайте кесареве кесареві, а Богові Боже!» [11, с. 942].

Ці слова поправді є великим джерелом мудрості, що близько двох тисяч років передаються із покоління до покоління, проповідуючи архітектуру податкових відносин. Їх невиконання порушує правила суспільного життя та призводить до занепаду моральних цінностей. Що стосується обов'язкового характеру оподаткування, глибоке осмислення положень Книги Святого Письма має дати змогу по новому побачити природу податкового платежу й принцип загальності оподаткування, а процесу справляння податків надати ознак добровільності та беззаперечності.

У Посланні святого Апостола Павла до Римлян можна ознайомитися із якостями, які мають бути прищеплені в свідомості платників податків. Настановляючи на необхідності підкорятися вищій владі, Ісус Христос акценти ставив на обов'язку сплачувати податки. «Тому треба коритися (владі – авт.) не тільки ради страху кари, але й ради сумління. Через це ви й податки даєте, бо вони служителі Божі, саме тим завжди зайняті. Тож віддайте належне усім: кому податок податок, кому мито мито, кому страх страх, кому честь честь» [11, с. 1058].

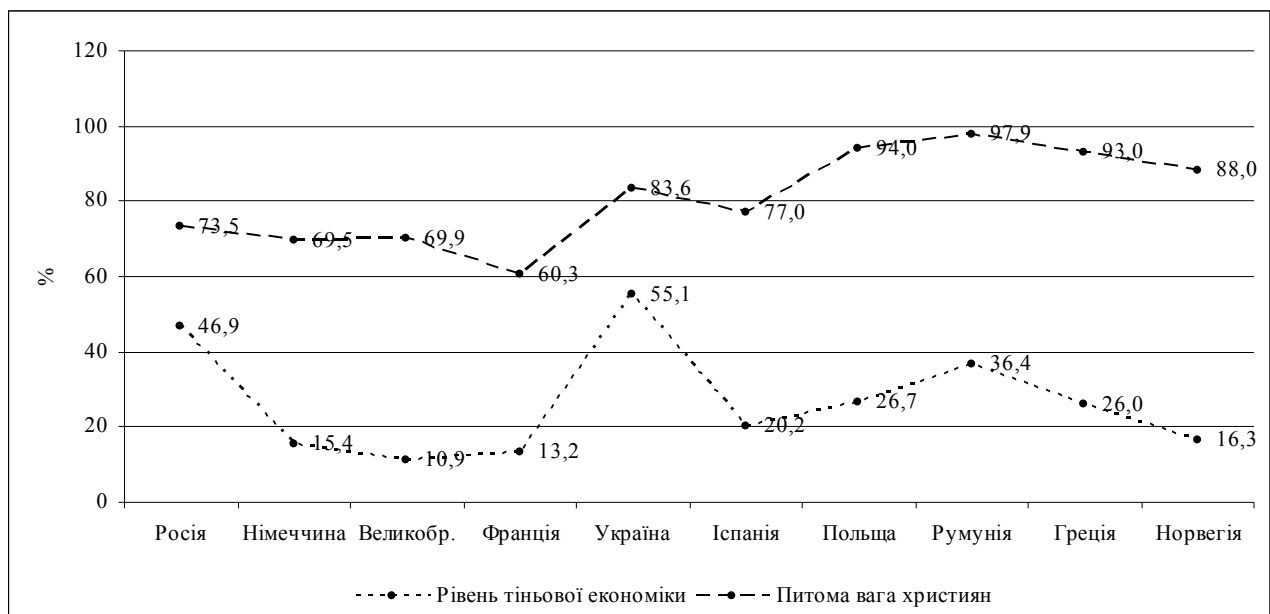
Отож, Біблія – це найвизначніша пам'ятка духовної культури людства, мудрість якої не лише у християнстві, а й в інших релігійних течіях не піддаються дискусії або гострим коментарям. Згадані цитати про загальність оподаткування мають стати незаперечною істиною, не може бути жодних сумнівів у тому, що сплачувати податки повинні усі вчасно та в повному обсязі. Утім слабкість людської природи призводить до використання незаконних прийомів зменшення розмірів податкових зобов'язань, що відображають суперечливі імперативи антифіскальної поведінки громадян.

Причому з поміж політичних, економічних, правових й інших аспектів, негативне ставлення до податкової системи, невисокий рівень податкової культури та корислива мотивація є чи не найголовнішими передумовами вчинення податкових злочинів. Кожна людина вправі самостійно приймати рішення у сфері оподаткування: виконувати громадянський обов'язок або приховувати власні статки. Натомість положення Книги Святого

Письма мали б забезпечити поширення ухилення від оподаткування, принаймні серед ревних послідовників християнства.

Тут доречно згадати притчу про сіяча в Євангелії від святого Матвія. У розповіді до народу Ісус Христос проводив паралель між словом Божим і зерниною, яка впала на край дороги, кам'янистий ґрунт, тернину та добру землю. «Той же, хто сприйняв його (зерно – авт.) на добрій землі, – це той, хто слухає і розуміє слово, і плід приносить» [11, с. 905]. Дійсно, глибоке знання Біблії може говорити про мудрість людини, її інтелектуальний потенціал та високі моральні якості. Праведником же можна назвати того, хто не лише усвідомлює біблійні настанови, а їх додержується.

Серед європейських країн у розподілі населення за релігіями християнство найбільш поширене в Росії, де мешкає понад 104 млн. таких осіб (73,5% від загальної чисельності громадян), майже утричі менше у Польщі (94,0%), Україні (83,6%), Іспанії (77,0%) та Франції (60,3%). Послідовники його догматів беруть активну участь в духовному житті через виконання настанов християнського віровчення. Хоча в питанні загальності оподаткування важко провести паралель між кількістю християн та не виконанням ними податкових зобов'язань.



**Рис. 1. Питома вага християн і рівень тіньової економіки в 2010 р. (%)\***

\* Примітка. Побудовано на основі [12; 13, с. 221–222].

Дивує інша тенденція: в деяких країнах з великою питомою вагою християн у загальній чисельності громадян простежується високий рівень тіньової економіки. Якщо зобразити це у вигляді ліній, то вони практично накладуться одна на одну, за виключенням Великобританії, де за однакової частки «прихильників» біблійного вчення з Німеччиною неформальність зв'язків в економіці оцінюється на 4,5 відсоткових пункти менше (рис. 1). Схожі між собою показники мають Польща та Греція, позаяк при тій же питомій вазі християн рівень тіньової економіки перебуває в межах 26%.

Натомість в Україні, де церква існує ще з прадавніх часів й в розподілі за кількістю adeptів налічується понад 38 млн. християн, питома вага ухилення від оподаткування є досить значною. Статистика показує, що понад 55% тіньової економіки за неофіційними даними чи навіть 34% – за методикою Мінекономіки, є надвисокими показниками, зменшення яких лежить в основі формування макроекономічної політики уряду. Незважаючи на офіційне відмежування держави від церкви, вплив християнської догматики на суспільну свідомість є чи не найсильнішим.

## Кількість релігійних громад в Україні за 2004–2013 рр.\*

Роки	Всього	УПЦ МП	УПЦ КП	УАПЦ	УГКЦ	РКЦ	Інші конфесії
2004 р.	28481	10566	3484	1172	3386	870	9003
	100%	37,1%	12,2%	4,1%	11,9%	3,1%	31,6%
2005 р.	29262	10763	3685	1164	3438	872	9340
	100%	36,8%	12,6%	4,0%	11,7%	3,0%	31,9%
2006 р.	29913	10972	3824	1154	3476	883	9604
	100%	36,7%	12,8%	3,9%	11,6%	3,0%	32,1%
2007 р.	30670	11233	3963	1178	3526	895	9875
	100%	36,6%	12,9%	3,8%	11,5%	2,9%	32,2%
2008 р.	31257	11444	4093	1183	3566	901	10070
	100%	36,6%	13,1%	3,8%	11,4%	2,9%	32,2%
2009 р.	31940	11704	4251	1194	3597	904	10290
	100%	36,6%	13,3%	3,7%	11,3%	2,8%	32,2%
2010 р.	33977	12251	4508	1227	3825	1081	11085
	100%	36,1%	13,3%	3,6%	11,3%	3,2%	32,6%
2011 р.	34586	12536	4594	1248	3881	1089	11238
	100%	36,2%	13,3%	3,6%	11,2%	3,1%	32,5%
2012 р.	33581	12485	4536	1205	3734	919	10702
	100%	37,2%	13,5%	3,6%	11,1%	2,7%	31,9%
2013 р.	37209	13053	4814	1227	3949	1130	13036
	100%	35,1%	12,9%	3,3%	10,6%	3,0%	35,0%

\* Примітка. Побудовано на основі [14].

Адже, якщо згідно Конституції України «церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави» [15, с. 12], від суспільства вони аж ніяк не відділені. Підтвердженням цих слів є збільшення кількості релігійних громад із 23 тис. на початку 2000-их рр. до понад 37 тис. сьогодні. Причому за їх питомою вагою третя частина належала УПЦ МП, добре представленої майже на усій території нашої держави, крім Галичини, УПЦ КП (12,9%) та УГКЦ (10,6%) (табл. 2) [14]. Хоча менша релігійність населення все таки характерна для східної частини України.

Саме там концентрується найбільша кількість підприємств, виробляється найбільший обсяг ВВП та мобілізується найбільша сума податків. Відповідно на сході можна вирахувати надвисоку, порівняно з іншими регіонами, ймовірність ухилення від оподаткування. Звичайно, значний рівень податкової злочинності в частині приховування об'єктів оподаткування, подання фіктивних даних, незаконного отримання преференцій тощо важко прив'язати до малого впливу християнського віросповідання на свідомість платників податків. Зрештою така гіпотеза має право на існування.

Як відомо, суспільна свідомість являє собою сукупність ідей, теорій, поглядів, уявлень, почуттів, вірувань, емоцій, настроїв, у яких відбивається природа, матеріальне життя суспільства і вся система суспільних відносин [16]. Виходячи із цього, релігія принаймні є не останнім інструментом, що забезпечує регламентування поведінки та дії людей, їхні взаємовідносини зі зовнішнім світом. Тут доречно процитувати послання святого Апостола Якова: «Яка користь, мої брати, коли хтось каже, що має віру, але діл не має?» [11, с. 1121].

А діла кожного християнина мають бути ґрунтовані на заповідях Божих, серед яких «...Не чужолож. Не кради. Не свідчи неправдиво проти твого ближнього. Не зазіхай на дім твого ближнього, ні на поле його, ...ні на будь-що, що належить до твого ближнього» [11, с. 184] можна пов'язати із використанням незаконних прийомів зменшення розмірів податкових зобов'язань. Кожен громадянин має усвідомити неминучість покарання за податкові злочини, за які чинним законодавством передбачено фінансову, адміністративну та кримінальну відповідальності (табл. 3).

## Відповідальність за порушення податкового законодавства\*

Фінансова відповідальність	Адміністративна відповідальність	Кримінальна відповідальність
Порушення порядку взяття на облік у контролюючих органах; порушення строку та порядку подання інформації про відкриття або закриття банківських рахунків; порушення порядку подання інформації про фізичних осіб – платників податків; неподання або несвочасне подання податкової звітності; порушення строків зберігання документів з питань обчислення і сплати податків; порушення правил застосування спрощеної системи оподаткування; відчуження майна, яке перебуває у податковій заставі; порушення правил нарахування, утримання та сплати податків; неподання банками податкової інформації контролюючим органам (ст. 117–128 ПКУ)	Порушення правил торгівлі алкогольними, слабоалкогольними напоями і тютюновими виробами; порушення порядку ведення податкового обліку; неподання платіжних доручень на перерахування податків; порушення порядку подання декларації про доходи та ведення обліку доходів і витрат; зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, на яких немає марок акцизного збору; порушення порядку подання фінансової звітності та ведення бухгалтерського обліку при ліквідації юридичної особи; порушення законодавства щодо запобігання відмиванню доходів (ст. 156; 163-1–163-4; 164-1–164-2; 164-5–166-6; 166-9 КУАП)	Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів; фіктивне підприємництво; легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом; ухилення від сплати податків; незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору; фіктивне банкрутство; незаконні дії у разі банкрутства; шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 204–205; 209; 212; 216; 218; 221–222 ККУ)

\* *Примітка.* Побудовано на основі [17; 18; 19].

Разом з тим, ревний християнин має пам'ятати слова Второзаконня: «Ось я покладаю сьогодні перед вами благословення й прокляття; благословення, коли будете слухатися заповідей Господа, Бога вашого, що заповідаю вам сьогодні; прокляття, коли не будете слухатися заповідей Господа, Бога вашого, і звернете з дороги, яку заповідаю вам нині» [11, с. 191]. Страх бути покараним за прогрішення – не лише негативно забарвлений емоційний процес, а найбільший мотив не чинити злочини і не важливо, чи мова йде про податкове законодавство, чи про Закон Божий.

У християнстві згадана проблема головним чином стосується основ метафізики, роздумів про граничні та надчуттєві засади буття. Саме усвідомлення скінченності свого існування має стати рушійною силою праведного життя, за якого людина слідує заповітам християнського віросповідання. Звичайно, кожен віруючий у Бога може називати себе християнином, проте випробовуючи себе в різноманітні спокуси гартуються високі моральні якості, які повинні бути прищеплені в свідомості кожного громадянина, – вчасно й у повному обсязі сплачувати податки.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Отож, проведене дослідження дає змогу зробити наступні висновки стосовно розвитку морально-етичних імперативів оподаткування у християнському віровченні:

– по-перше, із давніх-давен Книги Святого Письма чинили глибокий вплив на процеси справляння податків, стимулюючи чеснотами покори та сумління сплачувати в казну десятину урожаю, худоби чи інших доходів у грошовій формі. В час широкого розповсюдження біблійного вчення зв'язок християнської моралі та етики оподаткування став предметом гострих диспутів серед представників різних галузей знань – економіки, історії, філософії, соціології, психології та богослов'я;

– по-друге, у Старому та Новому Завітах неодноразово наголошувалося на обов'язку кожного безповоротно віддавати частину своїх доходів або майна. Причому почуття обов'язку

---

наповнене глибоким змістом громадянської свідомості, дисципліни та покори. За тисячолітню історію розвитку людства воно не еволюціонувало, а питання сплати податків чи ухилення від оподаткування лежать в корені добра і зла, зберігаючи свою риторичність й сьогодні;

– по-третє, виклики становлення та розвитку української державності свідчать, що церква лише зараз по-справжньому стає мірилом життя багатьох наших співвітчизників. За даними статистики в Україні налічується понад 38 млн. християн, чисельність яких кожного року зростає, як і кількість релігійних громад й активно практикуючих у них віруючих. Якраз цим має скористатися влада, розробляючи податкову політику на основі морально-етичних цінностей, закладених у Біблії.

Таким чином, християнство становить основу всього нашого мислення. Все, що каже, робить та чинить окремий європеєць спирається на християнську спадщину [3, с. 26]. Саме цими словами американського поета, драматурга і літературного критика Т. Еліота хотілося б завершити дослідження через призму біблійного вчення синергетичного зв'язку між чеснотами сумління й обов'язку сплачувати податки. Зрештою, якщо ширша інтелектуальна дискусія стосовно загальності оподаткування в християнстві може вестися, то лише представниками богослов'я.

Розуміння необхідності вчасно й у повному обсязі сплачувати податки, іншими словами, брати участь в підтримці державних справ, є лише першим кроком на шляху до радикальних зрушень. Набагато складніше в усталеному порядку усвідомити та виконувати ті доміанти, що лежать в основі чеснот совісті, свідомості й обов'язку відчужувати частину власного багатства на користь держави. Своєрідним провідником у налагодженні податкових відносин мають стати морально-етичні засади, вироблені в християнстві – одній із найдревніших та наймасовіших релігій.

#### **Список літератури**

1. Wagner R.E. *Fiscal Sociology and the Theory of Public Finance: An Exploratory Essay* / R.E. Wagner. – Cheltenham, UK; Northampton, MA: Edward Elgar, 2007. – X, 228 p.
2. Edersheim A. *The Life and Times of Jesus the Messiah* / A. Edersheim. – Oxford: Grand Rapids, 1953. – 1733 p.
3. Дейвіс Н. *Європа: Історія* / Н. Дейвіс / Пер. з англ. П. Таращук, О. Коваленко. – К.: В-во С. Павличко «Основи», 2006. – 1464 с.
4. Kirchler E. *The Economic Psychology of Tax Behaviour* / E. Kirchler. – Cambridge, New York etc.: Cambridge University Press, 2007. – XVII, 243 p.
5. Sirico R.A. *The Sin Tax: Economic & Moral Considerations* / R.A. Sirico. – Ottawa: Acton Institute, 1995. – 17 p.
6. Torgler B. *Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance* / B. Torgler [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.edoc.unibas.ch/56/1/DissB\\_6463.pdf](http://www.edoc.unibas.ch/56/1/DissB_6463.pdf).
7. Андрущенко В.Л. *Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція): монограф.* / В.Л. Андрущенко, Т.В. Тучак. – К.: Алерта, 2013. – 384 с.
8. Іванов Ю.Б. *Сутність та ключові аспекти податкової культури як чинника національної економічної безпеки* / Ю.Б. Іванов, Ю.В. Бережна // *Стан і проблеми оподаткування в умовах світової фінансової кризи: матер. ІХ Міжнар. наук.-практ. конф.* – Донецьк, 2009. – С. 34–37.
9. Карлін М.І. *Необхідність урахування принципів фіскальної соціології в соціальній політиці України* / М.І. Карлін // *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки.* – 2012. – № 5. – С. 28–31.
10. *Сучасні тенденції розвитку європейського оподаткування та новітня парадигма податкової політики в Україні: монограф.* / С.І. Юрій, А.І. Крисоватий, Т.В. Коцук. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 292 с.

- 
11. *Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / Переклад проф. І. Огієнка*. – К.: Українське Біблійне Товариство, 2009. – 1152 с.
  12. *Religious Composition by Country [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://www.pewforum.org/2012/12/18/table-religious-composition-by-country-in-numbers/>.
  13. Ландюк О. Статистична оцінка масштабів тіньової економіки України як необхідний інструмент подолання перешикод на шляху до вступу України в ЄС / О. Ландюк, С. Огреба // *Економічний аналіз*. – 2012. – Вип. 10. – Ч. 4. – С. 220–223.
  14. *Релігійні організації в Україні [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2014/55893/>.
  15. *Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Вехов. Ради України 28 червня 1996 р.* – К.: «Феміна», 1996. – 64 с.
  16. *Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука*. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
  17. *Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
  18. *Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
  19. *Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

### References

1. Wagner, R.E. (2011). *Fiscal Sociology and the Theory of Public Finance: An Exploratory*. Cheltenham, UK; Northampton, MA: Edward Elgar [in English].
2. Edersheim, A. (1953). *The Life and Times of Jesus the Messiah*. Oxford: Grand Rapids [in English].
3. Deivis, N. (2006). *Yevropa: Istoriiia [Europe: History]*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
4. Kirchler, E. (2007). *The Economic Psychology of Tax Behavior*. Cambridge, New York etc.: Cambridge University Press [in English].
5. Sirico, R.A. (1995). *The Sin Tax: Economic & Moral Considerations*. Ottawa: Acton Institute [in English].
6. Torgler, B. *Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance*. Retrieved from [http://www.edoc.unibas.ch/56/1/DissB\\_6463.pdf](http://www.edoc.unibas.ch/56/1/DissB_6463.pdf) [in English].
7. Andrushchenko, V.L. & Tychak, T.V. (2013). *Moralno-etychni imperatyvy podatkov ta opodatkovannia (zakhidna tradytsiia) [Moral and Ethical Imperatives of Taxes and Taxation (Western Tradition)]*. Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
8. Ivanov, Yu.B. & Berezhna, Yu.V. (2009). *Sutnist ta kliuchovi aspekty podatkovoi kultury yak chynnyka natsionalnoi ekonomichnoi bezpeky [The Essence and Key Aspects of Tax Culture as a Factor of National Economic Security]*. Proceedings from: IX mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Stan i problemy opodatkovannia v umovakh svitovoi finansovoi kryzy» – IX International Scientific Conference «State and Problems of Taxation in the World Financial Crisis». (pp. 34–37). Donetsk [in Ukrainian].
9. Karlin, M.I. (2012). *Neobkhdnist urakhuvannia pryntsyypiv fiskalnoi sotsiologii v sotsialnii politytsi Ukrainy [The Necessity of Considering of the Principles of Fiscal Sociology in Social Policy of Ukraine]*. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky – Scientific Bulletin of Volyn National University named after Lesya Ukrainka*, 5. 28–31 [in Ukrainian].
10. Yurii, S.I., Krysovatyi, A.I. & Koshchuk, T.V. (2010). *Suchasni tendentsii rozvytku yevropeiskoho opodatkovannia ta novitnia paradyhma podatkovoi polityky v Ukraini [Modern Trends of Development of European Taxation and New Paradigm of Tax Policy in Ukraine]*. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].



- 
11. Bibliia abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho y Novoho Zapovitu [Bible or Books the Holy Scripture of the Old and New Testament]. Kyiv: Ukrainske Bibliine Tovarystvo [in Ukrainian].
  12. Religious Composition by Country. Retrieved from <http://www.pewforum.org/2012/12/18/table-religious-composition-by-country-in-numbers/> [in English].
  13. Landiuk, O. (2012). Statystychna otsinka masshtabiv tinovoi ekonomiky Ukrainy yak neobkhidnyi instrument podolannia pereshkod na shliakhu do vstupu Ukrainy v YeS [Statistical Evaluation of the Shadow Economy of Ukraine as Necessary Instrument of Overcoming Obstacles to the Entry Ukraine into the EU]. *Ekonomichnyi analiz – Economic Analysis*, 10. 220–223 [in Ukrainian].
  14. Relihiini orhanizatsii v Ukraini [Religious Organizations in Ukraine]. Retrieved from <http://risu.org.ua/ua/index/resourses/statistics/ukr2014/55893/> [in Ukrainian].
  15. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]. Kyiv: Femina [in Ukrainian].
  16. Filozofskyi slovnyk [Philosophical Dictionary]. Kyiv: Holov. red. URE [in Ukrainian].
  17. Podatkovyi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]. (2010, December 2). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
  18. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia [The Code of Ukraine of Administrative Offences]. (1984, December 7). Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> [in Ukrainian].
  19. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Code of Ukraine]. (2001, April 5). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].